

IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA U 2018. GODINI

BOSNA I HERCEGOVINA

SAŽETAK

Bosna i Hercegovina (BiH) je demokratska republika s dvodomnim parlamentom. Mnoge funkcije vlasti su u nadležnosti dva entiteta unutar države, Federacije i Republike Srpske (RS), kao i Brčko Distrikta, autonomne administrativne jedinice pod suverenitetom BiH. Opći okvirni sporazum za mir (Daytonski sporazum) iz 1995. godine, kojim je okončan rat u BiH, koji je trajao od 1992. do 1995. godine, pruža ustavni okvir za strukture vlasti, dok su u drugim dijelovima Sporazuma utvrđene obaveze vlasti da štite ljudska prava, kao što je pravo izbjeglica i osoba raseljenih u toku rata da se vrate u svoja prijeratna prebivališta. U zemlji su održani opći izbori u oktobru. Ured za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE/ODIHR) je naveo da su izbori održani u konkurentnom okruženju, ali su ih karakterizirale stalne etničke podjele. Iako su kandidati vodili slobodnu kampanju, OSCE/ODIHR je naveo da “primjeri vršenja pritiska i neprimjerenog utjecaja na birače nisu djelotvorno riješeni”, navodeći nedostatke koji već dugo postoje u zakonskom okviru. OSCE/ODIHR je nadalje naveo da su izbori efikasno provedeni, ali su rasprostranjeni vjerodostojni navodi o manipuliranju sastavom biračkih odbora od strane političkih subjekata koji su sudjelovali na izborima smanjili povjerenje svih učesnika u izborima u integritet izbornog procesa.

Iako su organi civilne vlasti održavali djelotvornu kontrolu i koordinaciju nad agencijama za provedbu zakona i snagama bezbjednosti, nejasna podjela nadležnosti i ovlaštenja među 16 policijskih agencija povremeno je povremeno dovodila do zabune i preklapanja nadležnosti.

Najznačajniji problemi vezani za ljudska prava su teški uvjeti u kazneno-popravnim ustanovama, ograničavanje slobode okupljanja i izražavanja i slobode štampe, rasprostranjena korupcija u organima vlasti, krivična djela sa elementima nasilja protiv pripadnika manjinskih zajednica i lezbejskih, gay, biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba (LGBTI).

Jedinice u oba entiteta i u Brčko Distriktu su vodile istrage po pritužbama za nezakonito postupanje pripadnika policije, izricale su sankcije u upravnom postupku i predmete s elementima krivičnog djela dostavljale nadležnim tužilaštvima na dalje postupanje. Te jedinice su općenito bile djelotvorne i nema izvještaja o tome da je u toku prvih devet mjeseci godine bilo koji slučaj prošao nekažnjeno.

Dio 1. Poštivanje integriteta osobe, uključujući i zabranu sljedećeg:

a. Samovoljno i drugo nezakonito oduzimanje života i politički motivirana ubistva

Nije bilo izvještaja o tome da su vlasti ili njihovi izvršitelji počinili samovoljno ili nezakonito oduzimanje života.

Iako su do 2017. godine domaće institucije postigle znatan napredak u vođenju istraga i krivičnom gonjenju u predmetima ratnih zločina počinjenih u toku sukoba od 1992. do 1995. godine, ostali

su mnogi problemi, među njima nedovoljna finansijska sredstva, nedovoljan kadar, političke prepreke, nedostupnost svjedoka i osumnjičenih i zatvaranje predmeta uslijed nedostatka dokaza. Tužilaštvo BiH i Sud BiH i dalje imaju vodeću ulogu u procesuiranju najtežih ratnih zločina, a nadležni organi vlasti su radili na reviziji kriterija za upućivanje predmeta na sudove u entitetima kako bi se skratilo trajanje procesuiranja. Prema podacima iz augusta, 562 predmeta protiv 4.914 osoba su još uvijek neriješena u Tužilaštvu. Međutim, primijećeno je da se Tužilaštvo BiH i dalje fokusira na manje složene predmete, zbog čega su složeni predmeti ostali neriješeni.

b. Nestanak

Nije zabilježen niti jedan slučaj nestanka počinjenog od strane ili u ime organa vlasti.

c. Mučenje i drugo okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

Zakonom su zabranjene takve prakse. Iako u prvih devet mjeseci izvještajne godine nije zabilježen niti jedan slučaj u kojem su zvaničnici vlasti primjenjivali takvu taktiku, nije bilo ni konkretnih indicija da pritvorenici i zatvorenici nisu više izloženi praksi ozbiljnog zlostavljanja od strane snaga bezbjednosti koja je prijavljena u prethodnim godinama.

2016. godine je Komitet Vijeća Evrope za sprječavanje mučenja (CPT) objavio izvještaj o svojim zapažanjima tokom obilaska pritvorskih jedinica, zatvora i psihijatrijskih bolnica u zemlji 2015. godine. U izvještaju je delegacija CPT-a naglasila da postoji znatan broj navoda o rasprostranjenoj praksi fizičkog zlostavljanja pritvorenika od strane policije u Sarajevu, Trebinju, Banjoj Luci, Lukavcu turskom i Bijeljini. Prijavljeno zlostavljanje osoba lišenih slobode se odnosi na šamaranje, udarce šakama, palicama, držanje osoba u stresnom položaju sredstvima za vezivanje tokom dužeg vremenskog perioda, lažno smaknuće i upotrebu ručnih aparata za proizvodnju električnih šokova. U svom izvještaju je delegacija CPT-a navela da je stekla dojam iz više razgovora sa osobama lišenim slobode u Bijeljini i Sarajevu da je zlostavljanje (udarci nogama, šakama i šamaranje) rutinska praksa koja se smatra gotovo „normalnom“. U nekim slučajevima su osobe lišene slobode zlostavljane navodno radi iznude priznanja. CPT je ustanovio rutinski propust tužioca i sudija da poduzmu mjere kako bi istražili navode o zlostavljanju.

CPT je također izvijestio o nekoliko vjerodostojnih navoda koje je zaprimio o fizičkom zlostavljanju zatvorenika (šamaranje, nanošenje udaraca nogama i šakama) u kazneno-popravnoj ustanovi u Mostaru. Jedan zatvorenik je tvrdio da mu je zbog stalnog lupanja po ćelijskim vratima zatvorsko osoblje vezalo ruke liscama iza leđa bez obzira na hiperfleksiju ručnih zglobova, a noge lancima radi usporenog kretanja i zatvorilo ga u praznu ćeliju dva dana bez hrane i mogućnosti korištenja toaleta. CPT je izvijestio da se zapažanja ljekara iz delegacije podudaraju sa tvrdnjama zatvorenika.

U odgovoru na izvještaj CPT-a, ministarstva unutarnjih poslova FBiH i RS su navela da su poboljšala svoje sistema ulaganja pritužbi na nezakonito postupanje policije i da sada sistematično vode medicinske kartone osoba smještenih u kazneno-popravne ustanove. Postupajući po preporukama CPT-a, Federalno tužilaštvo je uputilo notu svim kantonalnim tužilaštvima da poštuju obavezne instrukcije vezane za sprječavanje zloupotrebe prava, mučenje i nehumano

postupanje prema pritvorenima i zatvorenima. Osim toga, glavni javni tužilac u RS-u je izdao slične instrukcije svim okružnim sudovima u RS-u.

Uvjeti u zatvorima i pritvorskim jedinicama

Fizički i sanitarni uvjeti u zatvorima i pritvorskim jedinicama u zemlji se razlikuju ovisno o lokaciji, ali se smatra da su ispod standarda.

Fizički uvjeti: Uvjeti u kazneno-popravnim zavodu u Sarajevu su loši zbog ruševnih prostorija i prenatrpanosti, sa čak četiri zatvorenika smještena u osam kvadratnih metara (86 kvadratnih stopa) prostora za zajednički boravak. Nakon inspeksijskog nadzora u zavodu 2016. godine, ombudsman za ljudska prava je opisao uvjete u kazneno-popravnim zavodu u Sarajevu kao najgore u zemlji, u kojem je zatekao 126 zatvorenika, dok je maksimalan kapacitet 88. Ombudsmani su izvijestili da ni uprava zavoda ni vlasti u Federaciji do danas nisu ništa poduzeli u vezi s njihovim zapažanjima.

U zatvorima i pritvorskim jedinicama se pruža adekvatna osnovna zdravstvena zaštita i rutinski se, prema potrebi, organiziraju zahtjevnije medicinske intervencije. Međutim, nedostaju ventilacija i osvjetljenje u mnogim ustanovama, posebno u zatvoru u Sarajevu. Niti jedna kazneno-popravna ustanova nije prilagođena osobama s invaliditetom.

U svom izvještaju iz 2016. godine CPT je izvijestio da su materijalni uvjeti u pritvorskim ćelijama u većini stanica policije koje je obišla delegacija neadekvatna za držanje osoba lišenih slobode zbog nedovoljne prirodne svjetlosti, slabe ventilacije, vrlo loših higijenskih uvjeta i nepostojanja madraca i posteljine. CPT je ustanovio da pritvorenici provode 22 ili više sati dnevno u ćeliji, bez mogućnosti bavljenja svrsishodnim aktivnostima. Uvjeti i broj pritvorskih ćelija u većini policijskih agencija su generalno ispod standarda EU.

U skladu s preporukama CPT-a, Ministarstvo unutarnjih poslova Kantona Sarajevo je renoviralo prostorije Odsjeka za zadržavanje osoba lišenih slobode MUP-a Kantona Sarajevo. Renoviranje se odnosilo na krečenje zidova, nabavku kreveta, madraca i jastuka i bolje osvjetljenje.

Uprava: Prema izvještaju CPT-a iz 2016. godine, nadležni organi širom zemlje generalno nisu istražili navode o nepropisnom postupanju i zlostavljanju pritvorenika i zatvorenika, posebno navode koji se odnose na zadržavanje u policiji. Ombudsman za ljudska prava je izvijestio da su najčešći oblici nasilja među zatvorenima iznuđivanje, fizičko i psihičko maltretiranje i zastrašivanje na etničkoj i vjerskoj osnovi.

Zbog kompliciranog sistema obrazovanja policije u zemlji i činjenice da sudska policija i zavodski službenici - stražari nisu dio 17 zvanično priznatih policijskih agencija u BiH, njihova obuka je ograničena i nedovoljna. Zatvorski stražari su prošli samo kroz orijentacionu obuku u trajanju od sedam dana, a sudska policija je prošla kroz obuku na policijskim akademijama u trajanju od tri sedmice.

Nezavisno praćenje: Vlada je dozvolila posjete nezavisnim promatračima poštivanja ljudskih prava, a predstavnicima međunarodne zajednice je obezbijedila neometan pristup svim zatvorima,

prитvorskim jedinicama i zatvorenicima. Međunarodni komitet Crvenog krsta/križa, CPT, predstavnici Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH i nevladine organizacije (NVO) i dalje imaju pristup zatvorima u nadležnosti ministarstava pravde i na državnom i na entitetskom nivou.

d. Samovoljno hapšenje i pritvaranje

Zakonom je zabranjeno samovoljno hapšenje i pritvaranje. Sve osobe imaju zakonsko pravo da ospore zakonitost svog hapšenja ili pritvaranja pred sudom. Vlasti su općenito poštivale ove zakonske odredbe.

Uloga policijskog i sigurnosnog aparata

Prema zakonu, državne policijske agencije su Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA), Granična policija, Služba za poslove sa strancima (s djelomičnim policijskim nadležnostima) i Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini. Policijske agencije u entitetima (Ministarstvo unutrašnjih poslova RS-a i Federalna uprava policije FBiH), Policija Brčko Distrikta i 10 kantonalnih ministarstava unutarnjih poslova također imaju policijske nadležnosti. SIPA je nadležna za istrage djela organiziranog kriminala, trgovine ljudima, ratnih zločina, finansijskog kriminala i međunarodnog terorizma i pruža zaštitu svjedocima pred Sudom BiH. Granična policija BiH je nadležna za nadzor nad državnom granicom i zadržavanje nelegalnih migranata dok ne pređu u nadležnost Službe za poslove sa strancima. Granična policija je nadležna i za vođenje istraga drugih krivičnih djela povezanih sa granicom u skladu sa Krivičnim zakonom BiH, osim koruptivnih djela. Služba za poslove sa strancima je nadležna za traganje i praćenje legalnih i nelegalnih migracija. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini vrši fizičko osiguranje vladinih i diplomatskih objekata i pruža osobnu zaštitu državnim zvaničnicima i stranim državljanima i diplomatima tokom posjete zemlji. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini također ima i ured za koordinaciju državnih policijskih agencija sa Interpolom.

Federalna uprava policije FBiH provodi istrage međukantonalnih krivičnih djela, djela unutrašnjeg terorizma u Federaciji i krijumčarenje narkotika. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS-a vodi istrage djela unutrašnjeg terorizma i djela općeg kriminaliteta u RS-u. Policija Brčko Distrikta i kantonalne policijske agencije vode istrage djela općeg kriminaliteta i narušavanja javnog reda i mira. Zakoni kojima su propisane nadležnosti svake policijske agencije pri vladi na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou i u Brčko Distriktu su uveliko slični, ali se u nadležnostima ne preklapaju. Nadležnosti svake policijske agencije su zakonski propisane. Predsjedništvo BiH može narediti Oružanim snagama da pruže pomoć civilnim tijelima u slučaju prirodne ili druge katastrofe. Obavještajna služba je u nadležnosti Vijeća ministara BiH. nema izvještaja o nekažnjavanju pripadnika snaga sigurnosti u toku godine.

Vojne snage EU su nastavile pružati podršku vlastima zemlje u održavanju sigurnog i bezbjednog okruženja za stanovništvo zemlje.

Civilne vlasti imaju efektivnu kontrolu nad snagama bezbjednosti, ali je složena struktura snaga bezbjednosti povremeno rezultirala izostankom djelotvorne koordinacije i jasne praktične podjele nadležnosti i odgovornosti.

Nekažnjavanje počinitelja ratnih zločina je i dalje problem. Veliki broj počinitelja zločina u toku rata 1992.-1995. na nižim nivoima i dalje je nekažnjen, među njima i oni koji su odgovorni za ubistvo oko 8.000 osoba u genocidu u Srebrenici, kao i oni koji su odgovorni za nestanak oko 8.000 drugih osoba za koje se smatra da su ubijene u toku rata. Od preko 20.000 slučajeva seksualnog nasilja počinjenog tokom rata, nadležni organi su procesuirali tek mali dio.

U svom izvještaju iz 2015. godine o obilasku zatvora i pritvorskih jedinica, CPT je naveo da su tokom razgovora mnoge osobe izjavile da su se tokom pojavljivanja pred sudijom i tužiteljem žalile na zlostavljanje od strane policije i zatvorskih službenika. Na njihove pritužbe nije bilo odgovora. CPT je naveo da čak i kada su na zatvorenima bile vidljive povrede ili kada su dali izjave o zlostavljanju, uglavnom nije bilo očiglednih reakcija od strane tužitelja ili sudije, osim što su ponekad nalagali zdravstveni pregled, često u prisustvu službenika koji je prijavljen za nepropisno postupanje.

Bilo je prijavljenih slučajeva korupcije u policiji (vidi Dio 4). Vlada posjeduje mehanizme istrage i kažnjavanja u slučaju zloupotrebe položaja i ovlasti i korupcije, ali je politički pritisak često sprječavao korištenje tih mehanizama. Promatrači smatraju da je nekažnjavanje pripadnika policije rasprostranjena praksa. I dalje su podnošeni izvještaji o korupciji u snagama bezbjednosti na državnom i entitetskom nivou. Pri svim policijskim agencijama postoje istražne jedinice unutrašnje kontrole. U toku cijele godine, uglavnom uz pomoć međunarodne zajednice, vlasti su za policijske i snage bezbjednosti organizirale obuku na temu borbe protiv zloupotrebe položaja i ovlasti i korupcije i poštivanja ljudskih prava. Priručnici za terensku obuku policije obuhvaćaju također i etiku i borbu protiv korupcije.

Procedure hapšenja i postupanje sa osobama lišenim slobode

Policija je generalno vršila hapšenja na osnovu sudskih naloga i dovoljno dokaza ili u skladu sa zakonom. Zakonom je propisano da će organi vlasti upoznati osobe lišene slobode o optužbama za koje se sumnjiče odmah nakon što su uhapšene i da će policija osumnjičene osobe predati nadležnom tužilaštvu u roku od 24 sata od privođenja (odnosno u roku od 48 sati u predmetima terorizma). Tokom ovog perioda, policija može zadržati osobe lišene slobode radi istrage i obrade. Postupajući tužilac ima rok od dodatna 24 sata da osobu lišenu slobode pusti iz pritvora ili da od suda traži produženje pritvora. Sud donosi rješenje u roku od naredna 24 sata.

Sudska policija je odvojena od drugih policijskih agencija i u nadležnosti je Ministarstva pravde; prostorije za zadržavanje osoba lišenih slobode se nalaze na sudovima. Nakon zadržavanja u trajanju od 24 do 48 sati, kada su osobe u nadležnosti sudske policije, osoba lišena slobode mora biti predana sudiji za prethodni postupak koji odlučuje da li će osoba biti zadržana u pritvoru ili puštena. Osumnjičene osobe koje ostaju u pritvoru se predaju zatvorskim službenicima.

Prema zakonu, ispitivanje može trajati najviše šest sati. Zakonom je pritvor prije početka suđenja ograničen na najduže 12 mjeseci, a pritvor tokom suđenja na najduže tri godine. Sistem puštanja iz pritvora uz plaćanje kaucije i određivanja mjera zabrane funkcionira, kao naprimjer, privremeno oduzimanje putnih isprava ili mjera kućnog pritvora, koje se redovito izriču kako bi se osiguralo pojavljivanje optuženih pred sudom.

Pritvorenici imaju zakonsko pravo na advokata po svom izboru, a ako ne mogu snositi troškove zastupanja, sud im određuje advokata po službenoj dužnosti. Prema zakonu, advokat mora biti prisutan u toku saslušanja u prethodnom postupku i tokom sudskog postupka nakon podizanja optužnice. Pritvorenici imaju pravo odabrati branioca po službenoj dužnosti sa sudske liste advokata. U svom izvještaju iz 2016. godine, CPT je naveo da u velikoj većini slučajeva organi ne dozvoljavaju pritvorenicima da ostvare svoje pravo na branioca od samog početka pritvora. Osumnjičeni se prvi put sastaju s advokatom u vrijeme pojavljivanja pred tužiocem radi davanja iskaza ili u vrijeme saslušanja pred sudom. Obično pritvorenici ne mogu obaviti konsultacije sa advokatom prije pojavljivanja pred tužiocem ili sudijom. Maloljetne osobe sa kojima je delegacija CPT-a razgovarala također su tvrdile da su davale izjave bez prisustva advokata ili druge osobe od povjerenja.

e. Onemogućavanje pravičnog i javnog suđenja

Državnim ustavom je propisano pravo na pravično suđenje u građanskopravnim i krivičnopravnim postupcima, dok je entitetskim ustavima propisano neovisno pravosuđe. Ipak, političke stranke i pripadnici organiziranih kriminalnih grupa su u politički osjetljivim predmetima ponekad vršili utjecaj na pravosuđe i na državnom i na entitetskom nivou. Nadležni organi u nekoliko slučajeva nisu proveli sudske presude.

Sudski postupci

Prema zakonu, optuženi uživaju načelo presumpcije nevinosti, pravo da budu odmah i detaljno upoznati s optužbama, uz besplatne usluge prevođenja, ukoliko su potrebne, i pravo na pravično i javno suđenje bez neopravdanog odugovlačenja postupka. Prema zakonu, optuženi ima pravo na odbranu po službenoj dužnosti ako je optužen za teško krivično djelo. Sudovi su obavezni imenovati advokata po službenoj dužnosti ako je optuženi gluh ili nijem ili je optužen za djelo za koje je predviđena dugogodišnja kazna zatvora. Odbrana generalno ima na raspolaganju adekvatno vrijeme i prostor za pripremu odbrane svojih klijenata. Prema zakonu, optuženi imaju pravo da ispituju svjedoke optužbe, na sudskog prevodioca i na pisani prijevod svih relevantnih sudskih dokumenata na jezik koji razumiju, da pozivaju svjedoke odbrane i iznose dokaze u svoju odbranu i pravo na žalbu na presudu. Organi generalno poštuju većinu ovih prava. Svi optuženi imaju ova prava.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izvještaja o postojanju političkih zatvorenika i pritvorenika.

Postupci i pravni lijekovi u građanskopravnim stvarima

Zakonom je fizičkim i pravnim osobama omogućeno da koriste pravna sredstva u građanskopravnim postupcima po tužbama za povrede ljudskih prava, kao i pravo na žalbu na sudsku presudu Evropskom sudu za ljudska prava. Vlasti nisu provele mnoge sudske presude sudova u zemlji donesene u postupcima po tužbama za povrede ljudskih prava. Sudski sistem je opterećen velikim brojem još uvijek neriješenih predmeta i nedostatkom djelotvornog mehanizma izvršenja sudskih naredbi. Neefikasnost sudstva podriva vladavinu prava kroz umanjivanje djelotvornosti građanskopravnog postupka. Nepoštivanje sudskih presuda od strane vlasti primoralo je mnoge osobe da se tužbom obrate Evropskom sudu za ljudska prava.

Restitucija imovine

Četiri „tradicionalne“ vjerske zajednice (islamska, pravoslavna, rimokatolička i jevrejska) podnijele su brojne zahtjeve za restituciju imovine koja je nacionalizirana u toku i nakon Drugog svjetskog rata. S obzirom da nema državnog zakona o povratu nacionalizirane imovine, mnogi zvaničnici su koristili takvu imovinu kao instrument etničke i političke manipulacije. U nekoliko slučajeva su vladini zvaničnici odbili izvršiti povrat imovine za koju je zakonski utvrđeno da pripada vjerskim institucijama.

U zemlji ne postoji zakon koji bi se odnosio na nepokretnu zajedničku ili privatnu imovinu koja je oduzeta u vrijeme holokausta niti zakon o restituciji oduzete imovine bez nasljednika. Nepostojanje zakona je dovelo do situacije u kojoj se vjerska imovina vraća na ad hoc osnovi, prema diskrecionoj odluci lokalnih vlasti. Od 1995. godine Jevrejskoj zajednici nije vraćen niti jedan dio oduzete zajedničke imovine. 2005. godine je odlukom Vijeća ministara formirana Komisiju za restituciju na nivou Bosne i Hercegovine, što je dovelo do izrade nacrtu zakona o restituciji, ali nema značajnog napretka po pitanju usvajanja tog zakona.

Zvaničnici vlasti su izrazili podršku radu Radne grupe, ali su iskazali zabrinutost za proces, detalje o konkretnim pitanjima, način na koji će prethodna nastojanja rješavanja ovog pitanja utjecati na buduće razgovore, kako će se pokrenuti rad Radne grupa i historijske faktore. Iako su Ministar civilnih poslova, Pomoćnik ministra za ljudska prava i izbjeglice i Ministar pravde pristali da budu članovi Radne grupe, vlada nije postigla napredak u toku godine u pogledu formiranja grupe.

Romi raseljeni tokom sukoba od 1992. do 1995. godine imali su poteškoća sa povratom svoje imovine iz razloga diskriminacije i zato što nisu imali dokumente kojima bi dokazali vlasništvo ili nikada nisu ni uknjižili pravo vlasništva u zemljišne knjige.

f. Samovoljno ili nezakonito ometanje prava na privatnost, porodicu, dom i korespondenciju

Zakonom su takve radnje zabranjene i nije bilo izvještaja o propustu vlasti da ispoštuju ove zabrane.

Dio 2. Poštivanje građanskih sloboda, uključujući i sljedeće:

a. Sloboda izražavanja i sloboda štampe

Zakonom je propisana sloboda izražavanja, kao i sloboda štampe, ali je nivo poštivanja ovih prava od strane vlasti ostao nizak u toku godine. Zastrašivanje, maltretiranje i upućivanje prijetnji novinarima i medijima su bili u porastu tokom perioda koji je prethodio održavanju općih izbora u oktobru, dok su većinom medijskim natpisima dominirali nacionalistička retorika i etnička i politička pristranost, koji su često poticali netrpeljivost, a ponekad i mržnju. Nepostojanje transparentnosti u vlasništvu medija i dalje je problem.

Sloboda izražavanja: Zakonom zemlje je osiguran visok nivo slobode izražavanja, ali se neredovnom i u nekim primjerima nekorektnom provedbom i primjenom zakona u velikom mjeri podriiva sloboda štampe. Zakonom je zabranjeno izražavanje koje potječe rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost, kao i „govor mržnje“, ali vlasti nisu primjenjivale takve zabrane.

Prema podacima Udruženja BH novinari za period 2006.-2018. nadležni organi su procesuirali oko 30 posto prijavljenih krivičnih djela počinjenih protiv novinara i istražili više od jedne trećine svih navodnih povreda prava novinara.

Nastavljen je politički i finansijski pritisak na medije. Neki mediji su naveli da su navodi o izbjegavanju plaćanja poreza i opsežne finansijske kontrole i dalje moćno sredstvo u nastojanjima da se mediji utišaju. U toku godine je došlo do nekoliko fizičkih napada na novinare. Pojačan je trend među političarima i drugim liderima da optužuju medije za prevaru u reakciji na novinarske kritike. U junu je predsjednik RS-a Milorad Dodik optužio novinare pro-opozicione BN televizije Suzanu Rađen Todorić i Željka Raljića da rade protiv RS-a. koristeći činjenicu da su ova dva novinara u Londonu pohađala kurs za medije i povezujući je sa svojom prethodnom teorijom zavjere o britanskim špijunima koji planiraju državni udar u RS-u, Dodik je tvrdio da su novinari prošli kroz posebnu obuku u Ujedinjenom Kraljevstvu, dodajući da je razumljiva svrha te “obuke”. Klub novinara Banja Luka, BH novinari i Britanska ambasada su snažno osudili te navode, navodeći da oni ugrožavaju rad slobodne štampe i fizičku sigurnost to dvoje novinara.

Profesionalne medijske organizacije su također primijetile porast rodno zasnovanih napada na novinarke u toku godine. Eklatantan takav slučaj se dogodio krajem 2017. godine kada je zamjenik sekretara Predsjedništva BiH grubo izvrijeđao dvije novinarke na svom Facebook profilu, komentirajući njihov tv nastup i koristeći jezik diskriminacije. BH novinari su nazvali komentare mizoginističkim činom i zahtijevali od institucije da kazni takvo ponašanje. Do polovine septembra Predsjedništvo BiH nije preduzelo nikakve mjere protiv tog incidenta.

Izvještavanje o ratnim zločinima i dalje izaziva snažne negativne reakcije, kao što je bio slučaj krajem 2017. godine sa Sanelom Kajan, sa Al-Jazeera, Šteficom Galić s portala tacno.net, Arijanom Saračević Helać sa RTV FBiH i Lejlom Turčilo s Fakulteta političkih nauka u Sarajevu. Njima su izrečene brojne prijetnje, uključujući i prijetnje smrću, zbog njihovih stavova i izvještavanja o presudama Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju u predmetu ratnih zločina protiv šest Hrvata koji su u ratu obnašali vojne i političke funkcije.

2017. godine je Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) dobila veću institucionalnu i organizacijsku samostalnost i nakon što je izuzeta iz Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave, bila je u manjoj mjeri izložena direktnoj kontroli vlasti. Finansijska neovisnost RAK-a je

i dalje problematična zato što još uvijek podliježe Zakonu o budžetu i Zakonu o plaćama i naknadama u institucijama BiH. Do jula je RAK zaprimio 13 pritužbi vezanih za govor mržnje. Dvanaest pritužbi se odnosilo na TV emisiju Ćirilica u produkciji srbijanske medijske kuće, ali se uživo emitira i na ATV-u, privatnoj televiziji u Banjoj Luci. Ispitivanje svih ovih slučajeva je u toku.

Do oktobra je samoregulatorno Vijeće za štampu BiH zaprimilo 198 pritužbi, od kojih se 33 odnose na govor mržnje. Za dva od 33 slučaja je utvrđeno da su primjeri poticanja na mržnju i širenja govora mržnje, dok je istraga u 18 slučajeva bila još uvijek u toku. Gotovo svi prijavljeni slučajevi govora mržnje su se dogodili na online medijima i u komentarima na online tekstove. Vijeće za štampu BiH je primijetilo da se gotovo svi slučajevi govora mržnje odnose na etnička pitanja i zaključilo je da su online grupe inicijatoru govora netrpeljivosti. U drugoj polovini godine je Vijeće za štampu primijetilo porast slučajeva govora mržnje prema ženama i novinarima/novinarkama.

Sloboda štampe i medija: Zakonska zabrana izražavanja koje potječe rasnu, etničku ili druge oblike netrpeljivosti odnosi se na štampane i radio-difuzne medije, izdavanje knjiga i online izdanja novina i žurnala. Ali takvu zabranu tek treba primijeniti u praksi. Osim toga, Ustavom BiH, entitetskim ustavima i Statutom Brčko Distrikta zagwarantirana je sloboda izražavanja. Međutim, primjena i provedba zakonske zaštite je i dalje sporadična.

Podaci Linije za pomoć novinarima ukazuju na činjenicu da sudovi i dalje ne prave razliku među različitim žanrovima medija (posebno između vijesti i komentara), dok su dugi sudski postupci i pravne i finansijske bitke finansijski iscrpljujući za novinare i medijske kuće. Linija za pomoć novinarima je zaključila da su godine u kojima je zakon neispravno provođen prouzročile direktan pritisak na novinare i medije i da takav pritisak ugrožava pravo novinara na slobodu izražavanja. Iako mnogi mediji i dalje izražavaju široku raznolikost stavova, izvještavanje je politički i etnički podijeljeno i mediji su i dalje bili pod prekomjernim utjecajem vlasti, političkih stranaka i privatnih interesnih grupa.

Vlasti su povećale pritisak na medije kako bi ih odvratile od određenih oblika izražavanja, dok je kroz kontrolu od strane stranaka i vlasti nad najvećim sredstvima javnog informiranja u oba entiteta sužen opseg mišljenja. Javni RTV servisi su i dalje pod jakim pritiskom vlasti i političkih snaga zbog nepostojanja dugoročne finansijske stabilnosti i zbog ovisnosti o izvorima finansiranja pod političkom kontrolom. Ovi faktori su ograničili njihovu nezavisnost i doveli do konzistentno subjektivnog i politički obojenog informativnog sadržaja.

Javni RTV sistem se sastoji od tri radio-televizije: Radio – Televizije na državnom nivou (BHRT) i entitetskih radio-televizija, RTRS i RTV FBiH. Javne RTV kuće su i dalje u teškoj finansijskoj situaciji zbog nepostojanja efikasnog i stabilnog sistema finansiranja.

Institucionalna nestabilnost upravljačkih struktura RTV-a FBiH je dodatno ilustrirana nemogućnošću izbora članova upravnog odbora i organizacijske uprave, što ostavlja prostor političkom utjecaju. Zbog toga RTV FBiH i dalje pokazuje političku pristranost i selektivan pristup vijestima.

Vlada RS i dalje direktno kontrolira RTRS koji je u toku izborne kampanje podržavao vodeće političke stranke u RS-u i napadao njihove političke protivnike. U toku izborne godine je došlo do porasta izvještavanja o teorijama zavjere i takozvanih “analiza” koje su direktno podržavale vladajući narativ. BHRT, koji je imao reputaciju izbalansirane i nepristrane RTV, u nekoliko primjera je podlegao političkom pritisku i cenzurirao vlastito izvještavanje. U martu su BH novinari pozvali upravu i Upravni odbor da okončaju pritisak i cenzuru usmjerene na novinare BHRT-a. Organi vlasti su i dalje podložni konkurentnim političkim interesima i nisu uspostavili korporaciju javnih RTV servisa koja bi nadgledala rad svih javnih RTV servisa u zemlji, kako to nalaže zakon.

Nasilje i maltretiranje: Zastrašivanje i upućivanje prijetnji novinarima su intenzivirani tokom godine kako su se približavali oktobarski izbori. Bilo je slučajeva nasilja nad novinarima. I dalje je bilo primjera zastrašivanja i politički motiviranih sporova protiv novinara zbog negativnog izvještavanja o liderima i organima vlasti. Do septembra je Linija za pomoć novinarima zabilježila 42 slučaja povrede prava i sloboda novinara ili prijetnji smrću i fizičkih napada.

Serijski fizičkih napada na novinare, napad grupe demobiliziranih boraca na novinare web portala Klix.ba i Al-Jazeera Balkans u toku protesta u Sarajevu te verbalni napadi na snimatelje BHRT-a koji su snimali proteste u Tuzli, kulminirali su napadom s elementima nasilja na novinara pro-opozicione TB Televizije u RS-u od strane dva maskirana napadača. Vladimir Kovačević, novinar BNTV-a iz Banja Luke, je teško pretučen na povratku kući s mjesta protesta odakle je izvještavao. Zadobio je teške tjelesne povrede i smješten je u bolnicu. Napad su osudili novinari, zvaničnici vlasti i mediji, kao i više novinara koji su protestirali ispred kabineta predsjednika RS-a u Banjoj Luci zahtijevajući da zvaničnici prestanu poticati okruženje koje je neprijateljski nastrojeno prema novinarima. Mirni protesti novinara su nakon toga održani u većim gradovima širom BiH. Okružni tužilac u Banjoj Luci je okvalificirao napad kao pokušaj ubistva. Brojni mediji su kritikovali istragu policije, naglašavajući da je Kovačevićev otac, a ne policija, pronašao prvi dokaz. Policija RS 10. septembra je lišila slobode prvog osumnjičenog napadača. Iako su policijski zvaničnici naglasili da se osumnjičeni branio šutnjom i da nije surađivao, ministar unutrašnjih poslova RS-a Dragan Lukač je odmah ustvrdio da vlada ne stoji iza napada, nego da bi to mogle biti druge političke snage. Novinari su to smatrali pristranim činom. Policija je identificirala drugog osumnjičenog za napad i izdala je nalog za njegovo hapšenje. On se još uvijek nalazi na slobodi.

Cenzura ili ograničavanje sadržaja: Mnoge političke stranke i entitetske institucije su pokušale izvršiti utjecaj na uređivačke politike i medijski sadržaj putem zakonskih i finansijskih mjera. Zbog toga neki mediji provode autocenzuru.

U nekim slučajevima su medijski izvori izvijestili o prijetnjama zvaničnika upućenim medijima da se više neće oglašavati ili su medijima ograničavali pristup službenim informacijama. Prevladavajuće prakse ukazuju na direktnu povezanost između najvećih oglašivača i političkih krugova i omogućile su pristranu distribuciju vremena za oglašavanje. Javne kompanije, od kojih je većina pod kontrolom političkih stranaka, i dalje su glavni oglašivači. Medijske kuće koje se kritički odnose prema političkim strankama na vlasti tvrde da im je bilo teško dobiti vrijeme za oglašavanje.

Zakoni o zaštiti od klevete: Iako je u zemlji kleveta dekriminalizirana, i dalje postoji veliki broj tužbi protiv novinara, a u postupcima po takvim tužbama često se određuju vrlo visoke novčane kazne. Među sudskim presudama protiv novinara koje zavređuju pažnju su privremene zabrane postavljanja ili objavljivanja određenih informacija, kao i visoke odštete za pretrpljenu „duševnu bol“.

U maju se ministar unutrašnjih poslova RS Lukač obratio Narodnoj skupštini RS-a na posebnoj sjednici održanoj povodom neriješenog ubistva dvadesetjednogodišnjeg Davida Dragičevića. Ministar Lukač je neprekidno optuživao blogera Slobodana Vaskovića za manipuliranje ožalošćenim ocem, Davorom Dragičevićem, u cilju podrivanja i diskreditiranja RS i njene policije. Ministar Lukač je optužio Vaskovića za navodno djelovanje protiv RS-a, tvrdeći da jedna strana ambasada u zemlji štiti blogera. Ministar je izjavio da će protiv Davora Dragičevića podnijeti tužbu za klevetu nakon što je Vasković u svom blogu napisao da ministar štiti počinitelje ubistva. Istu optužbu je ponavljao i Davor Dragičević. Političari iz opozicije u RS-u, intelektualci i novinari su osudili govor ministra Lukača.

Sloboda izražavanja na internetu

Vlasti nisu ograničavale niti prekidale pristup Internetu, niti su cenzurirale online sadržaj i nema vjerodostojnih izvještaja o tome da su vlasti nadzirale privatnu online komunikaciju bez odgovarajućeg zakonskog odobrenja. Zakonom je zabranjeno izražavanje koje izaziva rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost, uključujući i govor mržnje. Međutim, organi vlasti nisu provodili ovu vrstu zabrane u pogledu sadržaja online medija.

Iako pristup internetu nije eksplicitno pobrojan kao zakonsko pravo, ustavno-pravna zaštita se tumači tako da se odnosi i na internet. U RS-u su, prema zakonu, društvene mreže na internetu tretirane kao javni prostor i zakonom su propisane novčane kazne za objavljivanje na internetu „uvredljivog ili uznemirujućeg“ sadržaja koji nije jasno definiran. Nezavisni analitičari smatraju ovu odredbu pokušajem kontrole online aktivizma i društvenih medija i naglašavaju da su ovim zakonom proširena ovlaštenja policije. Organi u RS-u nisu proveli ovaj zakon, nakon što su u početku naišli na snažne negativne reakcije novinara, NVO-a, političkih stranaka iz opozicije i međunarodne zajednice.

Mnogi web portali nisu registrirani i ne navode kontakt informacije, što otežava pristup istima. Velika većina evidentiranih slučajeva govora mržnje u zemlji se desila na internetu.

Prema statistici Međunarodne unije za telekomunikacije, 69,5 posto stanovništva je 2017. godine koristilo internet.

Akadske slobode i kulturne manifestacije

U Tuzlanskom kantonu i u Kantonu Sarajevo postoje zakoni kojima se mogu ograničiti nezavisnost i akademska sloboda univerziteta u tim kantonima dajući pravo izabranim zvanicima u općinama da imenuju i razrješavaju univerzitetsko osoblje, uključujući i akademsko osoblje, prema vlastitoj odluci. Pod izgovorom da je to prema zakonu, Univerzitet u Sarajevu je u junu izradio nacrt „kodeksa ponašanja i odijevanja“ koji je izazvao intenzivnu debatu među studentima,

akademskim radnicima i u javnosti koji su redom tvrdili da će predloženi kodeks ponašanja biti otvoren za zloupotrebe i da bi predstavljao povredu prava studenata i profesora na slobodu izražavanja koja je zagantirana Ustavom.

Osam javnih univerziteta u zemlji je i dalje etnički podijeljeno, kao i njihovi nastavni planovi i programi, diplome i relevantne nastavne aktivnosti. Profesori su ponekad u svojim predavanjima koristili pristran jezik, dok odabir udžbenika i nastavnog materijala pojačava diskriminaciju i predrasude.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Sloboda mirnog okupljanja

Zakonom je zagantirana sloboda mirnog okupljanja i vlasti su generalno poštivale ovo pravo. Međutim, u decembru je Ministarstvo unutrašnjih poslova RS zabranilo grupi građana da održe mirne proteste u Banjoj Luci. Prije izdavanja zabrane pokret „Pravda za Davida“ je tražila istinu o dvadeset jednogodišnjem Davidu Dragičeviću čije ubistvo još uvijek nije riješeno. Porodica Dragičević je mobilizirala na hiljade građana u podršci njihovom traganju za istinom i nastojanjima da traže pravdu za sve. Vlada RS je opravdavala svoju odluku kojom je zabranila sva javna okupljanja grupe, kao i proteste, tvrdnjama da pokret nije u potpunosti poštovao zakon tokom prethodnih okupljanja. Policija RS je prekinula okupljanje 25. decembra i lišila slobode 20 osoba koje podržavaju pokret „Pravda za Davida“, među njima i dva člana Partije demokratskog progresa (PDP), predsjednika partije Borislava Borenovića i delegata u Narodnoj skupštini RS Draška Stanivukovića. Neki novinari i protestanti su tvrdili da je tokom hapšenja policija koristila prekomjernu silu protiv protestanata i da su napravili fotografije kojim potvrđuju svoje navode. Postoji 10 zakona kojima je uređeno ovo pravo u raznim dijelovima zemlje i svaki taj zakon je generalno ocijenjen kao prekomjerno restriktivan. Među primjerima su zabrana javnog okupljanja ispred brojnih javnih institucija u RS-u, dok neki kantonalni zakoni u Federaciji (naprimjer, u Srednjobosanskom kantonu) propisuju krivičnu odgovornost za neispunjavanje administrativnih procedura prije mirnog okupljanja. Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava su izvijestile da su organi vlasti nekoliko puta u toku 2017. godine manipulirali i kontrolirali postupak odobrenja prava na okupljanje grupama civilnog društva u oba entiteta.

Sloboda udruživanja

Zakonom je zagantirana sloboda udruživanja i vlasti su generalno poštivale ovo pravo. Prema zakonu, nevladine organizacije se mogu registrirati na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou kroz generalno djelotvoran i jednostavan upravni postupak. Međutim, saradnja između vlasti i organizacija civilnog društva na državnom i entitetskom nivou je i dalje slaba, a podrška vlasti organizacijama civilnog društva je i dalje netransparentna, posebno u pogledu dodjele novčanih sredstava.

c. Vjerske slobode

Vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o vjerskim slobodama u svijetu na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja

Zakonom su garantirani sloboda kretanja unutar zemlje, putovanje u inostranstvo, emigracije i repatrijacija. Vlasti su generalno poštivale ova prava, s tim da su i dalje prisutna određena ograničenja.

Vlasti surađuju s Uredom Visokog povjerenstva UN-a za izbjeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama na pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim osobama, izbjeglicama, izbjeglicama koje se vraćaju u zemlju, tražiteljima azila, osobama bez državljanstva i drugim osobama o kojima UNHCR stara.

Interno raseljene osobe

Prema statističkim podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, 96.830 osobe još uvijek ima status interno raseljene osobe koje su raseljene u toku sukoba koji je trajao od 1992. do 1995. godine. Većina Bošnjaka i Hrvata su raseljeni iz RS-a, dok su Srbi raseljeni iz Federacije. Na početku godine je UNHCR direktno pružio zaštitu ili pomoć ili i jedno i drugo za 10.484 interno raseljene osobe. Prema podacima UNHCR-a, oko 7.000 osoba, među njima i interno raseljene osobe, i dalje živi u kolektivnom smještaju širom zemlje. Iako je prvobitno takav smještaj trebao biti privremenog karaktera, neke osobe u njemu borave 20 i više godina. Znatno broj interno raseljenih osoba i povratnika živi u uvjetima ispod standarda koji utječu na njihovu egzistenciju.

Ustavom BiH i zakonima je zagarantirano pravo na dobrovoljni povratak ili lokalna integracija interno raseljenih osoba u skladu s Vodećim principima UN-a o internom raseljensu. Vlasti aktivno promoviraju siguran povratak i preseljene ili lokalnu integraciju izbjeglica i interno raseljenih osoba, ovisno o njihovom izboru. Vlada je dodijelila sredstva za povratak i sudjelovala je u programima za povratak koji se finansiraju međunarodnim sredstvima. Izolirani napadi na povratnike iz manjinskih zajednica se i dalje dešavaju, ali se generalno ne provodi adekvatna istraga takvih napada, niti se počinitelji krivično gone. Povratnici iz manjinskih zajednica se i dalje suočavaju s preprekama u ostvarivanju svojih prava u mjestima povratka

Zaštita izbjeglica

Pristup azilu: Zakonom je regulirano odobrenje azila (izbjegličkog statusa ili statusa supsidijarne zaštite) i vlasti su uspostavile sistem pružanja zaštite izbjeglicama. Tražitelji azila čiji zahtjevi za azil nisu riješeni imaju pravo na smještaj u azilantskom centru sve dok Ministarstvo sigurnosti ne donese konačno rješenje po njihovim zahtjevima. Pružanje adekvatnog smještaja je bilo jedno od najvećih izazova u prvoj polovini godine zbog povećanog priliva tražitelja azila. Za neke migrante je bila uobičajena praksa da traže azil kako bi ostvarili pravo na privremene beneficije i usluge, iako nisu imali namjeru da ostanu u BiH. Povećan priliv je izazvao kašnjenja u postupku registracije i ostvarenju prava i pristupa uslugama, kao i u zadovoljenju pravnih, zdravstvenih i osnovnih potreba, kao što su hrana i osnovni higijenski uvjeti i potrepštine, što je bilo direktno povezano sa smještajnim objektima. U zvaničnim centrima su međunarodne organizacije, NVO, volonteri i lokalne akteri pružali usluge na ad hoc osnovi. Dana 18. maja je otvoren još jedan centar, Izbjegličko-prihvatni centar Salakovac, za smještaj tražitelja azila. Tražitelji azila imaju

pravo žalbe na negativnu odluku kada njihov predmet dođe pred sud. Sistem pružanja zaštite izbjeglicama koje traže azil je i dalje nedovoljno transparentan.

Čini se da su organi vlasti okončali praksu detencije stranaca sa iregularnim statusom ili bez dokumenata u imigracione centre i izdavanja mjere protjerivanja bez davanja mogućnosti tražiteljima azila da podnesu zahtjev. Do promjene je došlo s porastom priliva u toku godine. U prošlosti je Služba za poslove sa strancima zadržava tražitelje azila 90 dana, što je najduži period zadržavanja prema zakonu. Rješenja o zadržavanju su izdavana na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku dok su osobe, prema Službi za poslove sa strancima, o sadržaju rješenja obavještavane usmeno, uz pomoć prevoditelja. Stranac ima pravo uložiti žalbu na odluku o zadržavanju u roku od tri dana od datuma donošenja odluke. Mnogi tražitelji azila nisu primili pravnu pomoć u tom vremenskom periodu i naknadno su izjavili pred UNHCR-om da nisu bili upoznati s tim pravnim lijekom.

UNHCR je odlazio u Imigracioni centar Službe za poslove sa strancima na ad hoc osnovi. U Centru je bilo smješteno 60-80 iregularnih migranata dnevno. U Centru postoji prostor za smještaj porodica. UNHCR najviše zabrinjava u vezi s Centrom problemi na koje nailaze nevladine organizacije koje pružaju pravnu pomoć koje žele imati redovan pristup Centru, kao i činjenica da organi smještaju i djecu u taj Centar.

Prema UNHCR-u, vlasti su smjestile 57 osoba koje traće azil u Imigracioni centar u toku prvih osam mjeseci godine. Informacije o pravu da traže azil nisu odmah bile na raspolaganju potencijalnim tražiteljima azila u Centru. UNHCR je izrazio zabrinutost da stranci u detenciji možda nemaju pristup azilantskim postupcima i da organi vlasti mogu preuranjeno vratiti neke potencijalne tražitelje azila prema sporazumima o readmisiji prije nego što im je pružena zakonska mogućnost da podnesu zahtjev za azil. UNHCR je izvijestio da podnosioci zahtjeva za izbjeglički status nemaju dovoljnu pravnu pomoć; da ne postoje jasni standardi dokazivanja ni metode procjene vjerodostojnosti zahtjeva, kao ni informacija o zemlji porijekla; i da su smjernice za određivanje postojanja rizika od progona bespotrebno striktno.

Sigurna zemlja porijekla/tranzita: Zakonom je određena primjena koncepta „sigurne zemlje porijekla ili sigurne treće zemlje“. Prema toj zakonskoj odredbi, nadležni organi mogu odbiti zahtjev za azil svih podnositelja koji ne mogu dokazati da se ne mogu vratiti u zemlju porijekla niti u bilo koju zemlju tranzita a da ne budu u riziku od prisilnog povratka.

Trajna rješenja: Program integracije i povratka izbjeglica i raseljenih osoba je propisan zakonima. Zemlja je potpisnica Regionalnog stambenog programa kojeg finansiraju međunarodni donatori uz djelomičnu podršku UNHCR-a i OSCE-a a čiji je cilj iznalaženje trajnih rješenja za oko 74.000 izbjeglica i raseljenih osoba iz četiri zemlje regiona, uključujući i 14.000 najranjivijih izbjeglica iz BiH, povratnika i interno raseljenih osoba u BiH. Dugotrajni postupak odabira korisnika uslijed problema vezanih za kapacitete i upravljanje doveo je do dodatnih kašnjenja u rekonstrukciji stambenih jedinica za korisnike. Fragmentirana institucionalna organizacija, kao i politički imperativ da se izvrši proporcionalan odabir korisnika među konstitutivnim narodima u zemlji doprinijeli su administrativnim odugovlačenju procesa.

Privremena zaštita: Vlada je odobrila status supsidijarne zaštite osobama koje ne ispunjavaju uvjete za stjecanje izbjegličkog statusa. U toku prvih sedam mjeseci godine su vlasti odobrile supsidijarnu zaštitu jedanaest osoba, dok je prethodno odobrena zaštita produžena za 18 osobe.

Dio 3. Sloboda učešća u političkom procesu

Građanima je Ustavom i zakonom pružena mogućnost da biraju vlast na slobodnim i pravičnim izborima koji se održavaju periodično tajnim glasanjem, na osnovu općeg i jednakog prava glasa. Građani su generalno koristili ovo pravo, ali su promatrači primijetili određeni broj nedostataka.

Izbori i političko učešće

Posljednji izbori: Opći izbori su održani u oktobru u konkurentnom okruženju u kojem su kandidati i političke stranke slobodno vodili predizbornu kampanju i predstavili svoje programe. Međutim, prema vjerodostojnim izvještajima, u predizbornom periodu su zabilježeni slučajevi zastrašivanja glasača i kupovine glasova. Prema ODIHR-u, Centralna izborna komisija (CIK) je efikasno provela većinu svojih izbornih zadataka, ali sudionici izbora ipak nisu imali povjerenja u sve nivoe izborne uprave. Izbore su zasjenile masovne ostavke članova biračkih odbora u periodu od 48 sati prije nego što su birališta bila otvorena za glasanje.

Na dan izbora su međunarodni promatrači izvijestili o brojnim incidentima u kojima su političke stranke manipulirale sastavom biračkih odbora, što je ugrozilo integritet izbornog procesa. Također je bilo izvještaja o neregularnostima i drugim problemima u toku brojanja glasova – neki su bili namjerni, a neki su prouzrokovani neadekvatnim poznavanjem odgovarajućih procedura od strane članova biračkih odbora. Prema ODIHR-u, sistem kojim se regulira finansiranje predizbornih kampanja nije adekvatan da bi se osigurali transparentnost i odgovornost finansiranja kampanja. Nekoliko političkih stranaka je zahtijevalo ponovno brojanje glasova. ODIHR je ukazao na veliko prisustvo građana u ulozi promatrača koji su doprinijeli cjelokupnoj transparentnosti procesa.

Općinski izbori nisu održani u Mostaru od 2008. godine zato što vodeći bošnjački i hrvatski političari nisu postigli dogovor o provedbi odluke Ustavnog suda iz 2010. godine koja nalaže izmjene Izbornog zakona.

Političke stranke i političko učešće: Predsjednici nekoliko manjih političkih stranaka su se žalili da veće stranke uživaju stvarni monopol nad ministarstvima, javnim službama i medijima, dok je članstvo u dominantnoj stranci preduvjet za napredovanje.

Učešće žena i manjina: Iako niti jedan zakon ne ograničava učešće žena u političkom procesu, patrijarhalna kultura u zemlji ograničava učešće žena u politici. Iako prema zakonu najmanje 40 posto kandidata političkih stranaka moraju biti žene, žene su osvojile svega 19 posto mandata u Zastupničkom domu i Domu naroda BiH (11 od ukupno 57 mandata). Žene su se nalazile na svega dvije od ukupno devet ministarskih pozicija u Vijeću ministara, dok niti jedna žena nije obnaša funkciju zamjenika ministra. U Federaciji, žene su se nalazile na četiri od ukupno 16 ministarskih pozicija. U RS-u, žena je obnašala premijersku funkciju i žene su zauzimale tri od ukupno 16 ministarskih pozicija.

Prema zakonu, Srbi, Hrvati i Bošnjaci, koji su prema Ustavu „konstitutivni narodi“ u zemlji, kao i „ostali“ koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici ova tri naroda, moraju biti adekvatno zastupljeni na svim nivoima vlasti. Međutim, vlasti ne poštuju ovu odredbu. Osim tri konstitutivna naroda, postoji 16 priznatih nacionalnih manjina koje su i dalje uveliko nezastupljene u vlasti. Nema predstavnika manjina u državnom parlamentu. Vlada nije donijela izmjene u skladu s presudama Evropskog suda za ljudska prava iz 2009. godine, u kojima je Sud utvrdio da je Ustav zemlje diskriminirajući prema „ostalima“, kao što su Jevreji i Romi, s obzirom da im onemogućava da se kandidiraju za Predsjedništvo i Dom naroda.

Dio 4. Korupcija i nedostatak transparentnosti vlasti

Zakonom su propisane kazne za krivična djela korupcije u vlasti, međutim, vlada ne provodi zakon djelotvorno niti daje korupciji u vlasti prioritet kao ozbiljnom problemu. Zvaničnici često prolaze nekažnjeno za koruptivna djela i korupcija i dalje prevladava u velikom broju političkih institucija i privrednih subjekata. Korupcija je posebno prevladavala u sektoru zdravstva i obrazovanja, u postupcima javnih nabavki, u lokalnoj upravi i postupku zapošljavanja u državnoj upravi.

Korupcija: Iako javnost na korupciju gleda kao na endemičnu pojavu u javnoj sferi, malo je zahtjeva javnosti da se korumpirani zvaničnici procesuiraju. Ogromna državna, entitetska, kantonalna i općinska administracija, koja je na svim nivoima nadležna da donosi zakone i druge propise koji se odnose na rad organa, stvorila je sistem s nedovoljno transparentnosti i omogućila korupciju. Postojanje velikog broja nivoa vlasti je korumpiranim zvaničnicima pružilo ogromne mogućnosti da traže „naknade za uslugu“, posebno u organima lokalne uprave.

Analitičari smatraju da je zakonski okvir za sprječavanje korupcije zadovoljavajući na gotovo svim nivoima vlasti i nepostojanje krivičnog procesuiranja visoko rangiranih dužnosnika pripisuju nedostatku političke volje. Mnoge državne institucije zadužene za borbu protiv korupcije, kao što je Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, imaju ograničena ovlaštenja i nedostaje im kadar. Krivična gonjenja se smatraju generalno neefikasnim i predmetom političkih manipulacija, zbog čega se često završavaju uvjetnom osudom u slučaju izricanja okrivljujuće presude ili kaznom zatvora kraćom od zakonom propisane minimalne kazne. Institucije su izvijestile da su u proteklih pet godina podignute 84 optužnice protiv visoko rangiranih dužnosnika, od kojih je 38 proglašeno krivim. Generalno se ne vode istrage zloupotreba postupka javnih nabavki.

Prikupljanje dokaza korupcije je uveliko otežano od 2017. godine kada je Ustavni sud proglasio neustavnim određene odredbe zakona BiH o posebnim istražnim mjerama. Iako su te odredbe ostale na snazi, nadležni organi nisu donijeli novi zakon. Organi pravosuđa nisu voljni primjenjivati te mjere sve dok se ne donese novi zakon iz bojazni da bi se sudske presude žalbom pobijale.

Prema tvrdnjama profesora i studenata, korupcija i dalje postoji na svim nivoima sistema visokog obrazovanja. Profesori sa nekoliko univerziteta su izjavili da je podmićivanje uobičajena praksa i da su bili izloženi pritisku od kolega i nadređenih da daju više ocjene studentima sa rodbinskim ili

političkim vezama. Postoje vjerodostojni navodi o korupciji u javnim nabavkama, zapošljavanju u javnom sektoru i u sistemu zdravstvene zaštite.

Izjave o ukupnom imovinskom stanju: Kandidati za visoke javne funkcije, uključujući i kandidate za parlament na državnom i entitetskom nivou, i za Vijeće ministara i entitetske vlade, podliježu zakonskoj obavezi popunjavanja i predaje imovinskog kartona, ali su promatrači primijetili da u zakonima nema standarda Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj i drugih međunarodnih organizacija. Centralna izborna komisija je nadležna za nadzor nad poštivanjem tih zakona, dok Komisija za odlučivanje o sukobu interesa zaprima finansijske izvještaje i vodi evidenciju o javnim dužnosnicima. Međutim, niti jedna ova institucija nema ovlaštenje da potvrdi tačnost izjava i vjeruje se da javni dužnosnici i članovi njihovih porodica često prijavljuju samo dio ukupne imovine i dugovanja. Organi vlasti generalno nisu javno objavljivali imovinske kartone, najvećim dijelom zbog sukoba između zakona koji uređuju obavezu podnošenja imovinskih kartona i zakona o zaštiti ličnih podataka.

Nepoštivanje zakonske obaveze popunjavanja i predaje imovinskog kartona podliježe administrativnim sankcijama. U toku godine je Komisija za odlučivanje o sukobu interesa pokrenula 14 postupaka i izrekla sankcije u 10 slučajeva.

Dio 5. Stav vlade u pogledu međunarodnih istraga i istraga nevladinog sektora u vezi s navodima o povredama ljudskih prava

Širok spektar grupa za zaštitu ljudskih prava je generalno djelovao bez ograničenja od strane vlasti i istraživao je i objavljivao rezultate istraga o povredama ljudskih prava. Zvaničnici vlasti i u Federaciji i u RS-u su ponekad nastojali ograničiti aktivnosti nevladinih organizacija, posebno u RS-u. Nekoliko nevladinih organizacija u RS-u je izjavilo da se nalaze pod pritiskom lokalnih vlasti i da su predmet dugotrajnih poreskih inspekcija, koje ponekad traju čak i do šest mjeseci. Nevladine organizacije mogu biti zatvoreni po sili zakona jedino ako se utvrdi da krše zakon.

Nevladine organizacije su izvijestile o slaboj institucionaliziranoj saradnji s vlastima. Iako je Vijeće ministara usvojilo sporazum o saradnji s nevladinim organizacijama kako bi se povećalo učešće civilnog društva i njegov utjecaj na proces izrade zakona, obje strane rijetko koriste sporazum. Vijeće ministara je NVO sektor u velikoj mjeri isključio iz procesa odlučivanja o pitanjima od političkog značaja ili osjetljivosti. Ipak, NVO nastavljaju uspostavljati veći stepen saradnje s vlastima na nižim nivoima.

Nepostojanje adekvatnog finansiranja predstavlja najteži problem za organizacije civilnog društva. Mnoge ovise o pomoći vlasti ili o međunarodnoj pomoći. Lokalnih vlasti su uglavnom davale finansijsku podršku nevladinim organizacijama koje ne smatraju prijetnjom strankama na vlasti.

Ujedinjene nacije ili druga međunarodna tijela: Vlasti RS-a su bile manje susretljive i kooperativne nego vlasti na nivou države i Federacije s Uredom visokog predstavnika koji je formiran Daytonskim sporazumom i ima posebne izvršne ovlasti u zemlji.

Organi vlasti koji se bave ljudskim pravima: Institucija ombudsmana za ljudska prava na državnom nivou ima ovlasti da istražuje povrede domaćih zakona za zaštitu ljudskih prava u ime građana i

da vlastima daje preporuke za otklanjanje povreda. Preporuke ombudsmana nisu zakonski obavezujuće. Pripadnici međunarodne zajednice su primijetili da ombudsmeni nemaju dovoljna sredstva za djelotvorno funkcioniranje i da se moraju boriti protiv neusuglašenosti među predstavnicima tri konstitutivna naroda oko toga šta predstavlja povredu ljudskih prava. Na čelu Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH je jedan Bošnjak, jedan Hrvat i jedan Srbin.

Državni parlament ima Zajedničku komisiju za ljudska prava koja je sudjelovala u aktivnostima u vezi s ljudskim pravima skupa s vladinim i nevladinim organizacijama.

Dio 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Maksimalna kazna zapriječena za djelo silovanja, bez obzira na rod, i silovanja supružnika je zatvorska kazna u trajanju od 15 godina. Policija ne tretira silovanje supružnika kao teško djelo, zbog čega zakon nije djelotvorno primijenjen. Žene žrtve silovanja nemaju regularan pristup besplatnoj socijalnoj podršci i pomoći i one se i dalje suočavaju s predrasudama i diskriminacijom u svojim zajednicama i od predstavnika javnih institucija.

Iako oba entiteta imaju zakone prema kojima su nadležne institucije ovlaštene da počinitelja nasilja udalje iz porodičnog stambenog prostora, službenici rijetko ili nikad ne primjenjuju takve odredbe. Policija je često bila pod pogrešnim dojmom da treba voditi računa o tome gdje će počinitelj boraviti. Zbog toga su žene u opasnosti bile prisiljene da odu u sigurne kuće. U jednom slučaju, jedna NVO je izvijestila o slučaju majke s troje djece koja je bila žrtva psihološkog i fizičkog nasilja od supruga 12 godina. Ona je bila nezaposlena i ekonomski je ovisila o njemu. Konačno se obratila za pomoć i prihvatila pomoć i smještaj u sigurnoj kući.

NVO su izvijestile da su nadležni organi često vraćali počinitelje u porodični stambeni prostor u roku od manje od 24 sata nakon što je počinjeno djelo nasilja. U Federaciji, nadležni organi kvalificiraju djelo nasilja u porodici kao krivično djelo, dok se u RS-u isto djelo može kvalificirati kao krivično djelo ili prekršaj. Čak u slučaju podizanja optužnice za djelo nasilja u porodici i izricanja osuđujuće presude, okrivljenima, čak i povratnicima u činjenju tog djela, redovno je izricana novčana ili uvjetna kazna.

Rodno zasnovano nasilje je prepoznato kao jedno od najbitnijih izazova za rodnu jednakost. NVO su izvijestile da jedna jedna od svake dvije žene doživjela neku vrstu nasilja u porodici i da se nasilje u porodici ne prijavljuje u dovoljnoj mjeri zato što većina žrtava ne vjeruje sistemu podrške (policiji, centrima za socijalni rad i pravosuđu). Zemlja je provela akcioni plan za rodnu ravnopravnost 2013.-2017. U zemlji još uvijek ne postoji sistem prikupljanja podataka o slučajevima nasilja u porodici. Agencija za rodnu ravnopravnost na državnom nivou je radila na uspostavi mehanizma koordinacije na lokalnom nivou za podršku žrtvama. Agencija je potpisala protokol o saradnji sa devet sigurnih kuća u zemlji koje vode nevladine organizacije, u kojima je moguće istovremeno smjestiti do 250 žrtava, što je otprilike pola potrebnog kapaciteta. U RS-u, 70 posto sredstava za sigurne kuće se uplaćuje iz budžeta RS-a, dok je preostalih 30 posto pokriveno iz budžeta jedinica lokalne samouprave. Dok su Vlada RS-a i jedinice lokalne samouprave generalno ispunili svoje finansijske obaveze, u Federaciji ne postoji adekvatan

podzakonski akt kojim bi se reguliralo finansiranje sigurnih kuća i uplate zavise o svakom kantonu ili jedinici lokalne samouprave, a neki od njih često ne ispunjavaju svoje obaveze.

Iako je policija prošla kroz specijaliziranu obuku kako bi se osposobila za postupanje u slučajevima nasilja u porodici, NVO su izvijestile o rasprostranjenjnoj nespremnosti policije u oba entiteta da razdvajaju porodice lišavanjem slobode počinitelja.

Seksualno zlostavljanje: Iako je seksualno zlostavljanje zakonom zabranjeno, ono predstavlja ozbiljan problem. Nevladine organizacije su izvijestile da žrtve seksualnog zlostavljanja gotovo ni u jednom slučaju nisu podnijele tužbu.

Prisila u kontroli stanovništva: Nema izvještaja o prisilnim pobačajima ni nasilnoj sterilizaciji.

Diskriminacija: Žene zakonski imaju jednak pravni status i prava kao i muškarci i organi vlasti generalno jednako tretiraju muškarce i žene. Zakon izričito ne nalaže jednaku naknadu za jednak rad, ali zabranjuje rodnu diskriminaciju. Žene i muškarci su generalno jednako plaćeni za jednak rad u javnim preduzećima, ali ne i u svim privatnim preduzećima. Nevladine organizacije su izvijestile o malom stvarnom napretku u postizanju veće jednakosti između muškaraca i žena na tržištu rada i primijetile su rasprostranjenu diskriminaciju žena na radnom mjestu, kao i redovno neosnovano otpuštanje sa posla trudnica i porodilja. Ne postoji zvaničan zakonski mehanizam za zaštitu žena u toku porodijskog odsustva, dok je socijalna naknada u toku porodijskog odsustva nejednako regulirana u različitim dijelovima zemlje. U mnogim oglasima za popunjavanje upražnjenih radnih mjesta su otvoreno navedeni diskriminirajući kriteriji za žene, kao što su starosna dob i fizički izgled. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u agencijama za provedbu zakona.

Rodno pristrasan odabir spola: Odnos između broja dječaka i djevojčica u zemlji je 107 dječaka na 100 djevojčica. Nema izvještaja o mjerama vlasti na rješavanju ovog debalansa.

Djeca

Upis u matičnu knjigu rođenih: Prema zakonu, dijete čiji je barem jedan roditelj državljanin BiH također je državljanin BiH, bez obzira na mjesto rođenja. Ako je dijete rođeno na teritoriji BiH, a državljanstvo njegovih roditelja nije poznato ili su bez državljanstva, ono ima pravo na državljanstvo BiH. Roditelji generalno vrše upis rođenja djeteta u matičnu knjigu rođenih odmah po rođenju djeteta, s tim da ima izuzetaka, posebno u romskoj zajednici. Udruženje „Vaša prava“ je procijenilo da nešto manje od 49 djece, uglavnom romske nacionalnosti, nije upisano u matične knjige rođenih. UNHCR je uz pravnu pomoć jedne domaće NVO izvršio upis djece čiji roditelji to nisu prethodno uradili.

Obrazovanje: Osnovno i srednje obrazovanje je besplatno, a obavezno samo od šeste do petnaeste godine. Djeca s posebnim potrebama i dalje se bore za ostvarenje pristupa kvalitetnom, inkluzivnom obrazovanju zbog fizičkih barijera i nedostatka asistenata u nastavi, kao i obučanih nastavnika koji bi mogli odgovoriti na njihove potrebe.

Etnička i vjerska segregacija postoji u više od 50 škola u Federaciji. Iako je sistem „dvije škole pod jednim krovom“ uveden nakon sukoba od 1992. do 1995. godine kao način da se ujedine

povratničke zajednice koje su nasiljem razdvojene u toku sukoba, sistem se učvrstio pod upravom vodećih političkih stranaka koja zagovara podjele i koja je opterećena predrasudama. Te stranke kontroliraju školske organe uprave putem 13 ministarstava obrazovanja u zemlji i često provode obrazovne politike bazirane na patronatu i etničkoj isključenosti. Kada se učenici, roditelji i nastavnici odupiru segregaciji, često nailaze na političku indiferentnost, ponekad i na zastrašivanje.

Djeca povratnici se u cijeloj zemlji i dalje suočavaju s preprekama u ostvarivanju prava na jezik. Već petu godinu zaredom roditelji preko 500 bošnjačke djece u povratničkim zajednicama širom RS-a bojkotiraju javne škole i svoju su djecu poslali da pohađaju alternativnu nastavu koju finansira i organizira Federalno ministarstvo obrazovanja uz podršku općinskih vlasti u Kantonu Sarajevo i Islamske zajednice. Razlog za bojkot je odbijanje Ministarstva obrazovanja RS-a da odobri grupu nacionalnih predmeta (predmeti koje izučavaju bošnjačka, srpska i hrvatska djeca na jeziku svog konstitutivnog naroda) i insistiranje da zvanični naziv jezika na kojem se djeca podučavaju u javnim školama bude „jezik bošnjačkog naroda“, a ne „bosanski jezik“, kako stoji u Ustavu BiH. U Federaciji, srpska djeca nemaju pravo na jezik prema Ustavu FBiH, posebno u Kantonu 10, u kojem su nadležni organi onemogućili upotrebu srpskog jezika i udžbenika u područjima u koja su se učenici srpske nacionalnosti vratili. Aktivisti ljudskih prava su primijetili da se u mnogim udžbenicima pojačavaju stereotipi o etničkim grupama u zemlji, dok je u drugim udžbenicima propuštena prilika da se ukinu stereotipi tako što se ne spominju određene etničke grupe, posebno Jevreji i Romi. Zvaničnici na državnom i entitetskom nivou generalno nisu ništa poduzeli kako bi spriječili takvu diskriminaciju.

Human Rights Watch je tvrdio da se nacionalnim kvotama u raspodjeli radnih mjesta u državnoj službi u Federaciji i RS-u nerazmjerno isključuju Rome i druge manjine. Kvote su bazirane na rezultatima popisa stanovništva 1991. godine, s manjkom u prebrojavanju tih manjina.

Zlostavljanje djece: Postoji problem nasilja u porodici nad djecom. Policija je provela istragu i podnijela krivične prijave u pojedinačnim slučajevima zlostavljanja djece. U julu je Vrhovni sud Federacije osudio očuha, majku i nanu iz Sarajeva na kaznu zatvora od ukupno 97 godina za zlostavljanje i ubistvo troipogodišnjeg sina odnosno unuka koji je preminuo od posljedica fizičkog zlostavljanja 2014. godine. Državna Agencija za ravnopravnost spolova je procijenila da se nasilje u porodici vrši u jednoj od pet porodice. Općinski centri za socijalni rad su nadležni da štite prava djece, ali nemaju resurse i nisu u mogućnosti obezbijediti smještaj za djecu koja su pobjegla od zlostavljanja u porodici ili za djecu koja se trebaju izmjestiti iz porodica koje ih zlostavljaju.

Brakovi sklopljeni s maloljetnom osobom i prisilni brakovi: Prema zakonu, donja granica starosti u kojoj je dozvoljeno sklapanje braka je 18 godina prema vlastitoj odluci, odnosno 16 godina uz pristanak roditelja. U nekim romskim zajednicama djevojčice ulaze u brak u dobi od 12 do 14 godina. Aktivisti i aktivistkinje dječijih prava i borbe protiv trgovine ljudima su primijetili da tužiocima nisu spremni pokretati krivične istrage i goniti slučajeve prisilnih brakova sa maloljetnim Romkinjama. Vlasti nemaju program čiji bi konkretan cilj bio smanjenje pojave sklapanja braka sa maloljetnom osobom.

Seksualna eksploatacija djece: Zakoni FBiH, RS i Brčko Distrikta prepoznaju djelo trgovine radi seksualne eksploatacije, prisilni rad i organiziranu trgovinu ljudima. Prema državnom zakonu, za

seksualno iskorištavanje djece zapriječena je kazna zatvora do 20 godina pod određenim otežavajućim okolnostima. Na entitetskom nivou se izriču kazne zatvora od 3 do 15 godina. Prema krivičnim zakonima entiteta, zloupotreba djece ili maloljetnih osoba za pornografiju predstavlja krivično djelo kažnjivo kaznom zatvora od jedne do pet godina. Nadležni organi su generalno provodili ove zakone. Zakonom je zabranjen seksualni odnos sa osobom mlađom od 18 godina.

Djevojčice su bile žrtve komercijalne seksualne eksploatacije i prema izvještajima, Romkinje dobi od svega 12 godina su bile prisiljavane na sklapanje braka i služenje u domaćinstvu. Djeca su također korištena i za proizvodnju pornografije.

Međunarodne otmice djece: Zemlja je potpisnica Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine. Za informacije o zemlji vidi Godišnji izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o otmici djece od strane jednog roditelja i odvođenju djeteta preko državne granice (*Annual Report on International Parental Child Abduction*) na <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data.html>.

Antisemitizam

Jevrejska zajednica u zemlji je izvijestila da broji manje od 1.000 pripadnika. Nije bilo izvještaja o antisemitskom nasilju protiv pripadnika Jevrejske zajednice, ali su se u julu, gotovo istovremeno, pojavili antisemitski grafiti u haustorima stambenih zgrada u Tuzli i Sarajevu u kojima žive članovi Jevrejske zajednice. Organi vlasti su oštro osudili ove incidente. Počinitelji nisu identificirani.

Trgovina ljudima

Vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovini ljudima (*Trafficking in Persons Report*) na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Osobe s invaliditetom

Zakonima na entitetskom i državnom nivou zabranjena je diskriminacija osoba sa fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom. Međutim, nastavljena je diskriminacija po ovoj osnovi. Vlasti nemaju jedinstvenu zakonsku definiciju invaliditeta, što otežava mogućnost ostvarivanja beneficija osobama koje bi automatski imale pravo na beneficije, i prioritet daju demobilisanim borcima. Najčešći oblici diskriminacije osoba s invaliditetom su prepreke u ostvarenju individualnih prava, kašnjenje isplata invalidnina, zapošljavanje i socijalna i zdravstvena zaštita.

Zakoni u oba entiteta nalažu povećanu fizičku pristupačnost objektima za osobe s invaliditetom, ali nadležne institucije rijetko primjenjuju takve zakonske odredbe. Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava žalile su se da se novi javni objekti i dalje grade na način koji ne omogućava pristup osobama s invaliditetom. U oba entiteta postoje strategije za unaprjeđenje prava osoba s invaliditetom u oblasti zdravstva, obrazovanja, pristupačnosti, profesionalne

rehabilitacije i zapošljavanja, socijalne zaštite i kulture i sporta. Nevladine organizacije su se žalile da vlasti ne provode efikasno zakone i programe da bi pomogle osobama s invaliditetom.

Zakonom je djeci s invaliditetom omogućeno da pohađaju redovnu nastavu kada je to moguće. Škole su često isticale da nisu u stanju prihvatiti takvu djecu zbog nedostatka finansijskih sredstava i opreme. Djeca s teškoćama u razvoju pohađaju nastavu prema redovnim nastavnim planovima i programima u redovnim školama ili idu u specijalne škole. Roditelji djece s većim procentom invaliditeta primaju od vlasti finansijsku pomoć u ograničenom iznosu ili je ne primaju nikako, uprkos činjenici da mnogi od njih nisu zaposleni zbog toga što moraju o svojoj djeci voditi računa 24 sata dnevno.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Manjine se i dalje suočavaju s problemom diskriminacije u oblasti zapošljavanja i obrazovanja i u javnom i privatnom sektoru. Iako je diskriminacija zakonom zabranjena, aktivisti ljudskih prava su se često žalili na neadekvatnu primjenu zakona.

Maltretiranje i diskriminacija manjina i dalje su se dešavali širom zemlje, iako manjim intenzitetom nego u prethodnim godinama. Međureligijsko vijeće BiH je izvijestilo, naprimjer, da je u protekloj godini broj napada na vjerske objekte znatno smanjen.

Nasilje i zastrašivanje etničkih manjina je u nekim slučajevima usmjereno na vjerske simbole i objekte određene manjine. Za više informacija vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o vjerskim slobodama u svijetu (*International Religious Freedom Report*) na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

Romi su i dalje najranjivija i najdiskriminiranija grupa u zemlji. Oni su diskriminirani prilikom pokušaja ostvarivanja prava na stambeno zbrinjavanje, prava na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i zapošljavanje i gotovo 99 posto Roma je nezaposleno. Znatna postotak Roma nema krov nad glavom ili u kući nema vodu i električnu energiju. Mnoge stambene jedinice su prenatrpane i stanari nemaju dokaz o vlasništvu. Oko tri četvrtine Roma živi u otvoreno segregiranim kvartovima.

Vlasti često diskriminiraju Rome, što dovodi do njihove društvene isključenosti. Mnoge NVO koje se bave zaštitom ljudskih prava su kritikovale organe za provođenje zakona i druge organe vlasti zbog propusta ili nespremnosti da identificiraju romske žrtve nasilja u porodici i trgovine ljudima, iako većina evidentiranih žrtava trgovine ljudima u nekoliko proteklih godina pripada romskoj zajednici.

U zemlji postoji zakonski okvir za zaštitu manjina. U državnom i entitetskim parlamentima postoje vijeća za nacionalne manjine koja se redovito sastaju, ali generalno nemaju sredstava i politički utjecaj na proces odlučivanja. Vijeće Roma je nastavilo djelovati kao konzultativno tijelo Vijeća ministara, ali uz vrlo ograničen utjecaj.

Vlasti su nastavile raditi na provođenju Akcionog plan za unapređenje zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite za romsku populaciju za period 2017.-2020. Za provođenje Plana

je predviđeno oko 24,2 miliona KM (14,8 miliona USD) iz budžeta. U decembru 2017. godine je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice potpisalo protokole o dodjeli bespovratnih sredstava u vrijednosti od 1,1 milion KM (650.000 USD) za rješavanje zapošljavanja i zdravstvene zaštite Roma.

Djela nasilja, diskriminacija i druge povrede ljudskih prava na osnovu spolne orijentacije i rodnog identiteta

Iako je zakonom na državnom nivou zabranjena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, vlasti to u praksi ne provode u potpunosti. Oba entiteta i Brčko Distrikt imaju zakone prema kojima su kažnjiva djela počinjena iz mržnje na osnovu roda, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

Govor mržnje, diskriminacija i nasilje nad osobama iz LGBTI zajednice su rasprostranjeni. NVO Sarajevski otvoreni centar (SOC) je izjavio da su transrodne osobe najugroženije iz LGBTI zajednice.

Krivično gonjenje počinitelja fizičkog napada i drugih djela protiv pripadnika LGBTI zajednice se odugovlači i generalno je neadekvatno. U 2017. godini Sarajevski otvoreni centar je dokumentirao 11 slučajeva nasilja u porodici od strane članova najbliže porodice, kao i prijetnje, ucjenjivanje, fizičke napade i prisilni zdravstveni pregled. Lokalne nevladine organizacije koje se bave zagovaranjem su izvijestile o sve većem nivou dokumentiranog nasilja u porodici i vršnjačkog nasilja protiv pripadnika LGBTI zajednice u toku 2017. godine. Sarajevski otvoreni centar je registrirao osam slučajeva hobofobnog i transfobnog vršnjačkog nasilja. Vlasti nemaju institucionalni plan za borbu protiv vršnjačkog nasilja.

LGBTI osobe su često bile izlagane maltretiranju i diskriminaciji, kao i otpuštanju s posla. Nevladine organizacije su izvijestile da su škole postale u većoj mjeri neprijateljske sredine u kojima su LGBTI osobe redovito žrtve maltretiranja i nasilja. U nekim slučajevima je u otkaznim pismima izričito navedeno da je seksualna orijentacija razlog prekida radnog odnosa, zbog čega je osobama čiji je radni odnos prekinut na ovaj način izuzetno teško naći novo zaposlenje. S obzirom na takve rizike, LGBTI osobe su policiji rijetko prijavljivale diskriminaciju.

U martu BBI shopping centar i Narodno pozorište u Sarajevu nisu dozvolili Sarajevskom otvorenom centru da organizira performansu na Međunarodni dan vidljivosti transrodnih osoba, navodeći javnu sigurnost kao razlog.

Društvena stigma u vezi sa HIV-om i AIDS-om

Značajna društvena stigma i diskriminacija prilikom zapošljavanja osoba sa HIV-om/AIDS-om i dalje postoji u javnosti, kao i među zdravstvenim radnicima. Jedna NVO iz Sarajeva je izjavila da su zaražene osobe suočene sa najvećom stigmom i diskriminacijom kada traže tretman u stomatološkoj ordinaciji. U zemlji ne postoje stalni ni organizirani programi psihosocijalne podrške tim osobama.

Ostalo društveno nasilje ili diskriminacija

Društvena diskriminacija i povremena djela nasilja usmjerena protiv etničkih manjina su ponekad imala oblik napada na lokalitete koji imaju simboličan značaj za te manjine, uključujući i vjerske objekte. Prema Međureligijskom vijeću, NVO-u koji promovira međureligijski dijalog među četiri „tradicionalne“ vjerske zajednice (muslimanska, pravoslavna, rimokatolička i jevrejska), broj napada na vjerske simbole, vjerske službenike i imovinu je u toku prvih osam mjeseci 2017. godine značajno smanjen u usporedbi s istim periodom 2016. godine.

Ohrabrivanje djela diskriminacije

U medijima i u javnom diskursu je bilo rasprostranjenih komentara kojima su pripadnici drugih etničkih zajednica prikazivani u negativnom svjetlu, posebno u vezi sa ratom od 1992. do 1995. U toku godine su predsjednik RS-a Dodik i viši zvaničnici njegove političke partije (SNSD), kao i drugi zvaničnici i lideri u RS-u, stalno poricali da su srpske snage počinile genocid u Srebrenici 1995. godine, bez obzira na presude većeg broja domaćih i međunarodnih sudova kojima je utvrđeno postojanje genocida. Dana 18. augusta je Narodna skupština RS-a odbacila izvještaj Komisije o događajima u i oko Srebrenice iz 2004. godine o događajima vezanim za genocid u Srebrenici i zatražila od Vlade RS da ga poništi. Narodna skupština je također pozvala i na formiranje nove međunarodne komisije koja bi trebala utvrditi patnje Srba u području Srebrenice, kao i u Sarajevu u periodu 1991.-1995. godina.

Dio 7. Prava radnika

a. Sloboda udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje

Zakonom o radu u Federaciji i Zakonom o radu u RS-u se radnicima u oba entiteta daje pravo da formiraju i da se priključe nezavisnim sindikatima, pravo na kolektivno pregovaranje i pravo na legalan štrajk. Poslodavci u privatnom sektoru nisu uvijek poštivali ova prava. Zakonom je zabranjena protusindikalna diskriminacija, ali ne uređuje na adekvatan način primjenu zaštite. Inspekcije rada i sudovi se nisu djelotvorno bavili pritužbama uloženim protiv poslodavaca na protusindikalnu diskriminaciju. Prema zakonu, radnici koji su otpušteni s posla, kada postoje dokazi o diskriminaciji na osnovu sindikalnog aktivizma ili po drugoj osnovi, moraju biti vraćeni na posao. Entitetskim zakonima u Federaciji i RS-u je zabranjeno otpuštanje sindikalnih vođa sa posla bez prethodne suglasnosti relevantnog ministarstva rada.

U oba entiteta i u Brčko Distriktu zakonom je dato pravo na štrajk. U Federaciji su zakonom određeni preveliki zahtjevi za radnike koji žele stupiti u štrajk. Sindikati ne mogu zvanično najaviti štrajk bez prethodnog dogovora sa poslodavcem o tome koji će „neophodni“ radnici ostati na radnom mjestu. Ukoliko dogovor nije postignut, nadležni organi štrajk mogu proglasiti nelegalnim. Ovom odredbom je efektivno omogućeno poslodavcima da spriječe štrajkove. Zakonima o registraciji sindikata je dato ovlaštenje ministru pravde da prihvati ili odbije registraciju sindikata iz nejasnih razloga. Prema neformalnim procjenama, oko 40 posto radne snage nije prijavljeno i radi u neformalnom sektoru.

Nije postignut napredak u rješavanju strukturnih problema vezanih za nepoštivanje prava radnika od strane poslodavaca u privatnom sektoru uglavnom zbog opće i izražene slabosti vladavine prava.

Vlasti nisu djelotvorno provodile sve pozitivne zakone. Vlasti nisu određivale sankcije poslodavcima koji su spriječili radnike da se sindikalno organiziraju. Inspekcijski nadzor vezan za radnička prava je ograničen. Povrede radničkih prava su i dalje nizak prioritet za inspektore pri ministarstvima; javni dužnosnici su umjesto toga fokusirani na povećanje javnih prihoda poduzimanjem energičnih mjera protiv neprijavljenih radnika i poslodavaca koji ne plaćaju poreze. Neki sindikati su izvijestili da su poslodavci prijetili radnicima otkazom ako se priključe sindikatu i u nekoliko slučajeva su otpustili sindikalne vođe zbog njihovih sindikalnih aktivnosti. Kazne propisane entitetskim zakonima su novčane kazne koje nisu dovoljne za odvraćanje od povreda. Sudski postupci trpe zbog dugih odgađanja i ulaganja žalbi.

Vlasti i poslodavci generalno poštuju slobodu udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje. Vlasti i udruženja poslodavaca i radnika u oba entiteta pregovarali su o općim kolektivnim ugovorima kojima se uspostavljaju uvjeti rada, posebno uvjeti rada kod privatnih poslodavaca. Nije potvrđeno da svi poslodavci prihvatili postignute sporazume. Predstavnici sindikata su tvrdili da je protusindikalna diskriminacija široko rasprostranjena u svim dijelovima zemlje.

b. Zabrana prisilnog ili obaveznog rada

Zakonom na državnom nivou, u RS-u i Brčko Distriktu je zabranjen prisilni i obavezan rad. Zakonima u Federaciji, međutim, nisu kriminalizirane svi oblici prisilnog rada. Vlasti nisu djelotvorno provele te zakone, s tim da postoji mali broj potvrđenih dokaza o prisilnom radu u zemlji. Kazne za povrede zakona su generalno dovoljne da bi odvratile od povreda zakona ubuduće.

Postupak protiv 13 državljana BiH zbog udruživanja radi trgovine 672 žrtve u Azerbajdžan radi prisilnog rada 2015. godine nastavljen je pred Sudom BiH. Organi vlasti nisu krivično gonile organiziranu kriminalnu grupu koja je prisiljava romsku djecu da prosjače na ulici, koja je tvrdila da je prosjačenje romski običaj. Prema izvještajima, fizičke osobe i organizirane kriminalne grupe su trgovale muškarcima, ženama i djecom radi prosjačenja i prisilnog rada (vidi Dio 7.c.). Također vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovini ljudima (*Trafficking in Persons Report*) na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. Zabrana rada djece i minimalna starosna dob kao uvjet za uspostavljanje radnopravnog odnosa

Minimalna dob djece potrebna za zasnivanje radnog odnosa u oba entiteta je 15 godina; maloljetne osobe dobi od 15 do 18 godina moraju dostaviti valjano zdravstveno uvjerenje da bi stupile u radni odnos. U RS-u i Brčko Distriktu na snazi su zakoni prema kojima je kažnjivo sklapanje radnog odnosa sa osobama mlađim od 15 godina. Zakonima o radu u Federaciji, RS-u i Brčko Distriktu zabranjeno je maloljetnicima dobi od 15 do 18 godina da rade noću i da obavljaju opasne poslove, iako se ni na jednom nivou u zemlji prisilno prosjačenje ne smatra opasnim radom. Entitetske vlasti su nadležne za provođenje zakona kojima se regulira rad djece i oba entiteta i Brčko Distrikt su ih u praksi provodili. Dječaci i djevojčice su prisiljavani na prosjačenje i služenje u domaćinstvu protiv njihove volje u prisilnim brakovima. Ponekad je prisilno prosjačenje bilo povezano s drugim oblicima trgovine ljudima. U slučaju romske djece, članovi porodica ili organizirane kriminalne

grupe su bile odgovorne i za prisiljavanje djevojčica i dječaka na prosjačenje i služenje u domaćinstvu u prisilnim brakovima. Nekoliko najtežih oblika dječijeg rada u zemlji se odnosi na korištenje djece za nezakonite aktivnosti, komercijalnu seksualnu eksploataciju djece i korištenje djece za proizvodnju pornografije (vidi Dio 6. Djeca).

U toku godine vlasti nisu primile izvještaje o radnom angažmanu djece. Ni u jednom entitetu ne postoje inspektori zaduženi samo za inspekcijski nadzor nad radom djece; nadležni organi su u sklopu redovnih inspekcija rada istraživali povrede zakona kojima se regulira rad djece. Inspektori rada koji su obučeni da prepoznaju rad djece vjeruju da nisu otkrili takve slučajeve. Obje entitetske inspekcije rada su izvijestile da nisu pronašle povrede zakona kojima se regulira rad djece, iako nisu vršile inspekcijski nadzor na porodičnim gazdinstvima na kojima bi djeca mogla biti radno angažirana. Vlasti nisu prikupljale podatke o radu djece zato što nije bilo prijavljenih slučajeva. Opća percepcija među zvaničnicima i u civilnom društvu je da se eksploatacija rada djece rijetko dešava. Zakonom u RS-u propisane su novčane kazne za radno angažiranje djece mlađe od 16 godina, ali bez preciziranja visine kazne. Kazne su obično bile dovoljne da spriječe nove povrede zakona.

Nevladine organizacije koje vode dnevne centre u Banja Luci, Tuzli, Mostaru, Bijeljini, Bihaću i Sarajevu, su u saradnji sa državnim koordinatorom za borbu protiv trgovine ljudima, i dalje pružale usluge djeci u stanju rizika, od kojih su mnoga bila prisiljena na ulično prosjačenje. Također vidi i Nalaze američkog Ministarstva rada o najtežim oblicima rada djece (*Findings on the Worst Forms of Child Labor*) na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Diskriminacija u odnosu na zaposlenje i zanimanje

Zakonima o radu i drugim propisima koji se odnose na zaposlenje ili zanimanje zabranjena je diskriminacija na osnovu rase, etničke pripadnosti, spola, roda, dobi, invaliditeta, jezika, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, HIV pozitivnog statusa ili statusa u vezi s nekom drugom prenosivom bolešću, društvenog statusa (uključujući i izbjeglički status), vjere i nacionalnog porijekla. Vlasti su generalno djelotvorno provodile te zakone i propise.

Diskriminacija pri zapošljavanju i u vezi sa zanimanjem je vršena na osnovu rase, spola, invaliditeta, jezika, etničke pripadnosti, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, HIV pozitivnog statusa i društvenog statusa (vidi Dio 6.).

e. Prihvatljivi uvjeti rada

Minimalna mjesečna plaća u Federaciji je ispod zvaničnog nivoa prihodovnog siromaštva. U RS-u, minimalna mjesečna plaća je također ispod zvaničnog nivoa prihodovnog siromaštva. Za Brčko Distrikt se ne izračunava minimalna plaća i ne postoji zaseban penzioni fond, te poslodavci koriste minimalni iznos plaće onog entiteta u čiji se penzioni fond, prema odabiru radnika, uplaćuju doprinosi.

Zakonom određena radna sedmica u oba entiteta i u Brčko Distriktu iznosi 40 sati, iako sezonski radnici ponekad rade i do 60 sati sedmično. Prekovremeni rad je zakonom ograničen na 10 sati

sedmično u oba entiteta. U RS-u radnik može izuzetno i dobrovoljno raditi još 10 sati. U Federaciji nema odredbi kojima bi se regulirao iznos naknade za prekovremeni rad, dok se prema zakonu u RS-u prekovremeni rad plaća u iznosu od 30 posto od plaće. Prema zakonima u oba entiteta, minimalan odmor u toku radnog dana traje 30 minuta.

Radnici sami biraju praznike koje poštuju, ovisno o nacionalnoj ili vjerskoj pripadnosti. Entitetskim zakonima o radu je zabranjen prekomjeran obavezni prekovremeni rad. Entiteti i Brčko Distrikt ne poduzimaju dovoljne mjere da bi osigurali primjenu zakonskih odredbi o broju radnih sati, dnevnom, sedmičnom i godišnjem odmoru.

Tržišni inspektorat Federacije BiH, Inspektorat Republike Srpske i Inspektorat Brčko Distrikta su nadležni za nadzor nad provođenjem zakona o radu u formalnoj ekonomiji. Nadležni organi u oba entiteta i u Brčko Distriktu nisu adekvatno provodili propise o radu. Kazne za povrede zakonskih odredbi o naknadi za rad i sigurnosti na radu su generalno bile dovoljne da odvrate od počinjenja novih povreda.

Federacija i RS su uspostavile obavezne standarde za zdravlje i sigurnost na radu, posebno u industrijskim sektorima u kojima su radni uvjeti opasni. Radnička prava važe za sve zvanične (tj. prijavljene) radnike, uključujući i radnike migrante i privremene radnike.

Vlasti u oba entiteta su tek u ograničenoj mjeri nastojale poboljšati uvjete zaštite zdravlja i sigurnosti u rudnicima uglja u vlasništvu vlade; takva nastojanja nisu bila adekvatna za sigurnost i bezbjednost radnika. Radnici u određenim industrijskim granama često rade pod opasnim uvjetima, posebno oni u metaloprerađivačkim pogonima, čeličanama i rudnicima uglja. Nema zvanične socijalne zaštite za radnike u neformalnom sektoru.

Radnici se nisu mogli izvući iz situacija koje su dovodile u opasnost njihovo zdravlje ili sigurnost, a da ne ugroze svoj radnopravni status. Vlasti zaposlenima nisu pružile nikakvu zaštitu u takvoj situaciji.